

Володимир Євстахійович ЧЕРНЯВСЬКИЙ*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)***ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»**

У статті наголошується на тому, що ліс – це природна (або штучно створена) екосистема, у якій основними компонентами є деревна рослинність, чагарники, трав'янистий покрив, ґрунти, рослинний світ, тощо. Він формується внаслідок тривалого природного розвитку або господарської діяльності людини. ключовими функціями лісу є: 1) екологічні, оскільки забезпечують поглинання вуглекислого газу, приймають участь у регулюванні водного балансу, а також збереженні біорізноманіття; 2) забезпечують необхідний для існування людства кругообіг речовин; 3) виконують культурну функцію. А відтак, ліси – це не просто ресурс, а жива екосистема, яка забезпечує екологічну рівновагу планети.

Доведено, лісове господарство – це суспільно важлива та необхідна сфера діяльності, які включає системну сукупність науково обґрунтованих правових, організаційних, управлінських, екологічних, фінансових та матеріально-технічних дій та заходів, спрямованих на реалізацію наступних функцій: а) екологічну, - регулювання клімату, захист ґрунтів, збереження біорізноманіття); б) економічну, - отримання деревини, недревної продукції; в) соціальну, - рекреація, культурна цінність, підтримка життєдіяльності громад, тощо. А відтак, воно представляє собою не просто вирощування й заготівлю лісу, а й комплексну систему управління лісами як живими природними ресурсами, що мають стратегічне значення для екологічної стабільності, соціального та економічного добробуту суспільства.

Констатовано, що в Україні, як і в багатьох країнах світу, ліси перебувають під загрозою через незаконні вирубки, зміну клімату, пожежі, поширення шкідників, тощо. Це в свою чергу вимагає формування та реалізації ефективної державної політики в сфері лісокористування, яка поєднувала б економічну доцільність, екологічну стійкість і правову відповідальність. Досягти цілей відповідної політики вбачається можливим шляхом здійснення виваженого та ефективного державного нагляду і контролю за веденням лісового господарства.

Ключові слова: ліс, лісове господарство, державна політика, нагляд, контроль.

Постановка проблеми. В реаліях сьогодення значення лісів виходить далеко за межі економічної вигоди, адже вони забезпечують екологічну рівновагу, кліматичну стабільність, біорізноманіття та добробут населення. Для України лісові ресурси також мають надзвичайне значення, навіть попри те, що частка лісистості території країни є відносно невеликою –

близько 15% (що нижче середньоєвропейського рівня). Крім екологічного аспекту, ліси в Україні мають також соціальне та культурне значення. Вони є джерелом рекреації для населення, місцем збереження традиційної культури, зокрема лісового бджільництва, грибництва та збору лікарських рослин. У воєнний час, починаючи з 2022 року, ліси набули й стратегічного значення – як природний щит, а також як місце укриття та важливий ресурс для виживання.

Окремі проблемні питання присвячені лісовому господарству в Україні, як об'єкту правового регулювання, в своїх наукових працях розглядали: Н. В. Бондарчук, В. М. Василенко, О. Є. Волков, О. В. Заїчко, А. А. Марочко, О. М. Музичук, В. О. Невядовський, А. А. Суска, Ю. В. Шведюк, Х. В. Юшкевич та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі відчувається брак комплексних теоретичних досліджень, присвячених визначенню поняття «лісове господарство».

Мета статті полягає у тому, щоб запропонувати авторське визначення поняття «лісове господарство». Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність та розкрити зміст категорії «ліс»; здійснити аналіз норм чинного законодавства та наукових поглядів вчених щодо тлумачення поняття «лісове господарство».

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що у науковій літературі існує велика кількість підходів до тлумачення поняття «ліс». Причиною такого явища є та обставина, що цей термін є міждисциплінарним, тобто, окрім юридичної інтерпретації, існує біологічна, екологічна, економічна, географічна. Попри безумовну важливість зазначених підходів, слід мати на увазі те, що запровадження поняття до чинного законодавства має відображати в узагальненому вигляді. Виходячи з того, що об'єкт дослідження є єдиним, запровадження поняття «ліс» до чинного законодавства має відображати розробки та досягнення, наявні в інших галузях знання¹.

Відповідно до Лісового кодексу України, «ліс – тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезонашуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них,

¹ Гарварт Г. А. Проблема визначення поняття «ліс» як об'єкта правового регулювання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Право. 2012. Вип. 173 (3). С. 142–148

становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави»¹. Ліс, підкреслює Р. Г. Дубас, – це складова і надзвичайно важлива частина біосфери, елемент географічного ландшафту. Ліс є об'єктом природокористування, народногосподарська цінність якого характеризується всією сумою ефектів, які отримує суспільство в процесі комплексного використання лісових ресурсів. Ліс відіграє важливу роль у кругообігу вуглецю і кисню, регулює водообмін, сприяє збереженню і розвитку біорізноманіття, виконує еколого-економічні та соціальні функції, є цінним сировинним ресурсом. Взагалі до лісових ресурсів відносяться деревна, технічна, харчова, кормова, лікарська сировина, інші продукти, а також захисні і соціальні корисності лісу².

Тож, з огляду на зазначене вище, ліс – це природна (або штучно створена) екосистема, у якій основними компонентами є деревна рослинність, чагарники, трав'янистий покрив, ґрунти, рослинний світ, тощо. Він формується внаслідок тривалого природного розвитку або господарської діяльності людини. Ключовими функціями лісу є: 1) екологічні, оскільки забезпечують поглинання вуглекислого газу, приймають участь у регулюванні водного балансу, а також збереженні біорізноманіття; 2) забезпечують необхідний для існування людства кругообіг речовин; 3) виконують культурну функцію. А відтак, ліси – це не просто ресурс, а жива екосистема, яка забезпечує екологічну рівновагу планети.

А відтак, саме через багатofункціональність лісів, виникає потреба в цілеспрямованому управлінні ними, що є метою діяльності лісового господарства. Відповідно до норм чинного законодавства, зокрема, Лісового кодексу України, організація лісового господарства передбачає здійснення низки дій. В першу чергу, відзначається у статті 35 Кодексу, є розроблення та затвердження в установленому законом порядку нормативно-правових актів з ведення лісового господарства. Нормативно-правовий акт, пише П. М. Рабінович, є ключовою формою вираження права, властивою соціально-демократичній правовій системі. Його широке застосування зумовлене очевидними перевагами цього способу закріплення юридичних норм, зокрема з позиції загальнолюдських правових принципів, які поступово інтегруються в соціально-демократичне право. На думку вченого, серед основних переваг нормативно-правових актів можна виділити: можливість чіткого, ясного та однозначного формулювання юридичних прав і обов'язків; швидке доведення змісту норм до відома їх адресатів; зручність у пошуку необхідних правових норм; сприяння правильному розумінню норм їхніми адресатами; оперативність у внесенні змін або скасуванні норм; а також полегшення процесу впорядкування, узгодження та систематизації великої кількості правових положень³. Відповідно до

¹ Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

² Дубас Р. Г. Економіка природокористування. К., 2009. С. 271.

³ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Київ : Вища школа, 1994. С. 105.

Статті 37 Лісового кодексу, нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства регулюються: «1) поділ лісів на категорії залежно від значення та основних виконуваних ними функцій; 2) проведення рубок головного користування; 3) організація лісовпорядкування; 4) ведення державного лісового кадастру, обліку, моніторингу та проведення національної інвентаризації лісів; 5) організація та проведення лісової сертифікації; 6) заготівля другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань; 7) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства та проведення науково-дослідних робіт; 8) відновлення лісів і лісорозведення; 9) здійснення заходів щодо підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів; 10) здійснення охорони лісів від пожеж; 11) здійснення захисту лісів від шкідників і хвороб; 12) виділення пралісів»¹.

Окрім того, з метою організації лісового господарства здійснюється поділ лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій, виділення особливо захисних лісових ділянок. Статтею 39 Лісового кодексу закріплюється, що ліси України за екологічним і соціально-економічним значенням та залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії: «захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції); рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції); ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо); експлуатаційні ліси»².

Далі варто вказати такий важливий напрямок організації лісового господарства, - як проведення лісовпорядкування. Це спеціалізована система робіт, яка охоплює вивчення, облік, оцінку та планування раціонального використання, охорони й відтворення лісів. У межах лісовпорядкування здійснюється інвентаризація лісових ресурсів, під час якої визначається склад, вік, висота, запас деревини, площа та інші характеристики насаджень. Важливою складовою є також оцінка санітарного та екологічного стану лісів, що дозволяє визначити рівень їх стійкості, уразливості до шкідників і хвороб, а також придатність до різних видів використання. У ході лісовпорядних робіт виконується картографування – створення сучасних схем, планів і карт, які є основою для організації господарства на місцях. Лісовпорядкування передбачає: «1) відновлення у встановленому порядку меж території лісового фонду України і визначення внутрігосподарської організації; 2) виконання відповідних топографо-геодезичних робіт і спеціального картографування лісів, виготовлення планово-картографічних матеріалів; 3) визначення

¹ Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

² Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

породного та вікового складу деревостанів, їх стану, якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів; 4) виявлення деревостанів, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів; 5) обґрунтування поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій; 6) обчислення розрахункової лісосіки, обсягів використання інших видів лісових ресурсів; 7) визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, інших лісогосподарських заходів, а також порядку і способів їх проведення; 8) ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів; 9) виявлення пралісів, квазіпралісів, природних лісів, типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі»¹.

Окрім того, Лісовим кодексом передбачено, що організація лісового господарства також передбачає:

- ведення державного лісового кадастру, обліку лісів. Державний лісовий кадастр та облік лісів ведеться Держлісагентством за єдиною для всіх лісів системою за рахунок коштів державного бюджету з метою забезпечення ефективної організації охорони і захисту лісів, їх раціонального використання та відтворення, здійснення постійного контролю за якісними і кількісними змінами в лісовому фонді України. Кадастр включає системні відомості про розподіл лісового фонду між власниками лісів і постійними лісокористувачами, поділ усіх лісів за категоріями залежно від виконуваних ними основних функцій, грошову оцінку та інші дані, що характеризують кількісний і якісний стан лісів²;

- ведення моніторингу лісів. Моніторинг лісів проводиться шляхом збирання, передавання, збереження та аналізу інформації про стан лісів, прогнозування змін у лісах і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для інформаційно-аналітичного забезпечення управління лісами, прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану лісів, дотримання вимог екологічної безпеки та принципів ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку³;

- проведення лісової сертифікації. Організація та проведення лісової сертифікації здійснюються відповідно до порядку, який встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики економічного розвитку, та центральним органом

¹ Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

² Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів : постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 № 848 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-p/conv#Text>.

³ Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища¹;

- здійснення інших організаційно-технічних заходів згідно з основними вимогами щодо ведення лісового господарства, визначеними законодавством².

Висновки. Тож, зазначене вище дає змогу дійти до висновку, що лісове господарство – це суспільно важлива та необхідна сфера діяльності, яка включає системну сукупність науково обґрунтованих правових, організаційних, управлінських, екологічних, фінансових та матеріально-технічних дій та заходів, спрямованих на реалізацію наступних функцій: а) екологічної, - регулювання клімату, захист ґрунтів, збереження біорізноманіття); б) економічної, - отримання деревини, недержавної продукції; в) соціальної, - рекреація, культурна цінність, підтримка життєдіяльності громад, тощо. А відтак, воно представляє собою не просто вирощування й заготівлю лісу, а й комплексну систему управління лісами як живими природними ресурсами, що мають стратегічне значення для екологічної стабільності, соціального та економічного добробуту суспільства.

Нажаль, доводиться констатувати, що в Україні, як і в багатьох країнах світу, ліси перебувають під загрозою через незаконні вирубки, зміну клімату, пожежі, поширення шкідників, тощо. Це в свою чергу вимагає формування та реалізації ефективної державної політики в сфері лісокористування, яка поєднувала б економічну доцільність, екологічну стійкість і правову відповідальність. Досягти цілей відповідної політики вбачається можливим шляхом здійснення виваженого та ефективного державного нагляду і контролю за веденням лісового господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарварт Г. А. Проблема визначення поняття «ліс» як об'єкта правового регулювання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Право. 2012. Вип. 173 (3). С. 142–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_prav_2012_173%283%29_21
2. Дубас Р. Г. Економіка природокористування. К., 2009. 448 с.
3. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Київ : Вища школа, 1994. 180 с.
4. Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів : постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 № 848 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-p/conv#Text>.
5. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

¹ Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/conv#Text>.

² Там само.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2023

Volodymyr Ye. CHERNYAVSKY,

Postgraduate Student

*(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)***TO THE PROBLEM OF DEFINING THE CONCEPT OF “FORESTRY”**

It is noted that a forest is a natural (or artificially created) ecosystem, the main components of which are woody vegetation, shrubs, grass cover, soils, plant life, etc. It is formed as a result of long-term natural development or human economic activity. The key functions of the forest are: 1) ecological, since they ensure the absorption of carbon dioxide, participate in the regulation of the water balance, as well as the preservation of biodiversity; 2) provide the cycle of substances necessary for the existence of humanity; 3) perform a cultural function. Therefore, forests are not just a resource, but a living ecosystem that ensures the ecological balance of the planet. It is proven that forestry is a socially important and necessary sphere of activity, which includes a systematic set of scientifically substantiated legal, organizational, managerial, environmental, financial and material and technical actions and measures aimed at implementing the following functions: a) ecological, - climate regulation, soil protection, biodiversity preservation); b) economic, - obtaining wood, non-timber products; c) social, - recreation, cultural value, supporting the vital activities of communities, etc. And therefore, it represents not just the cultivation and harvesting of forests, but also a comprehensive system of forest management as living natural resources, which are of strategic importance for ecological stability, social and economic well-being of society.

It has been established that in Ukraine, as in many countries of the world, forests are under threat due to illegal logging, climate change, fires, the spread of pests, etc. This, in turn, requires the formation and implementation of an effective state policy in the field of forest use, which would combine economic feasibility, environmental sustainability and legal responsibility. Achieving the goals of the relevant policy is considered possible by implementing balanced and effective state supervision and control over forestry management.

Keywords: *forest, forestry, state policy, supervision, control.*